

رازی، پزشک و فیلسوف ایرانی

رازی در غرۀ شعبان سال ۲۵۱ هجری مطابق با ۸۶۵ میلادی در ری بدنیا آمد، این شهر در آن روزگار مرکز علم و ادب بود و از مفاخر بلاد اسلام بشمار می‌رفت و دانشمندان و بزرگان زیادی از آنجا برخاسته‌اند.

از آغاز جوانی و تحصیلات رازی اطلاع دقیقی جز آنچه اصحاب ترجمه و نویسندگان نوشته‌اند، در دست نیست. رازی در کودکی و نوجوانی به تحصیل در مدارس ری پرداخت و مقدمات را از خواندن و نوشتن و حساب فرا گرفت و سپس به نواختن عود و غنارو آورد، اما بعد از مدتی دست از اینکار برداشت. رازی پس از گذراندن دوران کودکی و قسمتی از نوجوانی

نام او محمد، و نام پدرش زکریا و نام جدش یحیی و کنیه‌اش ابوبکر و نسبتش به زادگاه خود «ری» است. او در طی کتابها بعنوان مختلف مانند جالینوس عرب، فیلسوف عرب، طبیب مارستانی (بیمارستانی)، علامه در علم و شاهرزاده پزشکان خوانده شده است. آنانکه کتابهای او را بزبان لاتین ترجمه کرده‌اند او را Rhazes گفته‌اند و در آثار اروپائی بیشتر بدین نام اشتهار دارد و گاه هم بطور ساده او را Razi می‌نامند.

* عضو هیئت علمی گروه بافت‌شناسی دانشکده پزشکی - دانشگاه علوم پزشکی تهران

بوده است. در آنجا با یکی از داروسازان مشهور آشنا شد و بعد از آن بدنبال آموختن طب رفت. رازی برای کسب علوم پزشکی و فلسفی به بغداد رفت. بغداد در آن روزگار مرکز علم و دانش و قرارگاه ادیبان و فضلان بوده است. رازی طب را مستقیماً تحت نظر استاد یا استادانی

به کسب علوم مختلفی توجه کرد. رازی در ابتدا به علم کیمیا (شیمی) رو آورد و در این راه چشم خود را در معرض روایح و گازهای مختلف قرار داده، معیوب ساخت، و بر اثر توجه به درمان چشم به جانب علم طب گرایش پیدا کرد. وقتی رازی را چشم درد پیدا شد نزد چشم

نیاموخته بلکه بیشتر از تحارب بیمارستانی و مطالعه کتب با نوع کم نظیر خود یاد گرفته است. رازی از آثار ترجمه شده پزشکان یونانی مانند بقراط و جالینوس استفاده می کرد و آنرا در مشاهدات و ملاحظات بیمارستانی و کارهای بالینی بکار می بست. رازی تجربه را در طب

پزشکی رفت، کحال گفت: برای درمانت باید پانصد دینار بدهی، رازی این مبلغ را به کحال داد و با خود گفت: «کیمیای حقیقی علم طب است نه آنچه بدان مشغولی». به قول دیگر گویند محرك رازی برای تحصیل طب گذر اتفاقی و تصادفی او به یکی از بیمارستانهای بغداد

بسیار معتبر می‌دانست و می‌توان گفت یکی از اولین پزشکانی است که تجربه و آزمایش را در طب وارد کرده است.

رازای طبیعی حاذق و پزشکی عالیقدر بود

• رازی معتقد بود تا جائیکه ممکنست بیمار با داروی ساده و مفرد معالجه شود، به‌وی داروی مرکب داده نشود.

که در زمان خود شهرتی بسزاداشته و تمام مورخان شرق و غرب در این باب هم عقیده‌اند. رازی از پزشکانی است که بعضی از عقاید وی در درمان بیمارها امروزه مورد قبول می‌باشد. رازی مردی خوشخو و کریم‌النفس و در تحصیل علم بسیار کوشا بود. وی توجه زیادی به بیماران داشت و تا بیماری آنان را تشخیص نمی‌داد از آنها دست بر نمی‌داشت، نسبت به فقرا و ینوایان بسیار رئوف و خوش سلوک و خیررسان بود. او در میان شاگردانش بسیار محبوب بود. وقتی از بیمارستان به منزل مراجعت می‌کرد شاگردانش گردوی جمع می‌شدند، او را مانند پدر می‌دانستند و مشکلات خود را با وی در میان می‌گذاشتند. او مصاحبی مهربان و در همه جا عزیز و محترم بود. اصولاً سبک معالجه رازی این بود، که پرهیز و دستورهای غذایی یا رژیم را بر دستور دواایی ترجیح داده و یکی از کلمات قصار وی این بوده است: «تا می‌توانی بیماری را با غذا معالجه کنی، با دارو معالجه مکن». رازی معتقد بود تا جائیکه ممکنست با غذا بیماران را معالجه نمود، دستور دارو ندهند

و تا هنگامیکه با داروی ساده و مفرد امید معالجه باشد به بیمار داروی مرکب داد نشود. رازی برای آنکه شاگردانش از اسرار طب و عالم طبابت آگاهی داشته باشند و طرز رفتار خود را با بیماران بدانند رسالات و کتب فراوانی برشته تحریر در آورده است.

رازای آثار ارزنده و زیادی در علوم مختلف مانند طب، داروشناسی و داروسازی، حکمت، کیمیا (شیمی)، نجوم، هیئت و ماوراء الطبیعه، الهیات و علوم طبیعی و امثال آنها دارد. تمام مؤلفات رازی در طب و کیمیا نتیجه تجارب شخصی وی در بیمارستان و آزمایشگاه بوده که بصورت کتبی در آورده است. آثار وی در شرق و غرب دارای مقام ارجمندی است و بسیاری از کتب وی به زبانهای مختلف ترجمه و چاپ شده و در قرون وسطی و اوایل قرن جدید در مدارس و مکاتب اروپا تدریس می‌شده است. از نظر تعداد آثار وی، بین مورخان اختلاف نظر است، ولی اکثر مؤلفان تعداد آثار وی را قریب به دویست و هفتاد و دو دانسته‌اند. رازی

• کتاب الحاوی مدتها در دانشکده‌های پزشکی اروپا تدریس میشده و شامل بیست و یک فصل است.

آثار خود را شخصاً به سه دسته مقاله، رساله و کتاب تقسیم کرده است.

آثار طبی رازی:

۱- کتاب الحاوی: کتاب حاوی از بزرگترین و مهمترین کتب طبی است، به جهت

آنکه در آن جمیع امراض و درمان آن بررسی شده و مشتمل بر تجارب شخصی و بالینی رازی می‌باشد که طی طبابتش در بغداد و ری به جمع آوری آن همت گمارده است. این کتاب جامع عقاید اطباء یونانی و عرب و روم همراه با نظرات شخصی خودش می‌باشد. در واقع حاوی يك دایره‌المعارف طبی است که در آن جمیع شعب طب و اصول تداوی، بهداشت، بیماری‌شناسی و داروسازی بحث شده است. این کتاب مدت‌ها در دانشکده‌های پزشکی اروپا

پشت جلد ترجمه حاوی رازی که بسال ۱۵۲۹ میلادی در ونیز بچاپ رسیده است.

تدریس می‌شده است. حاوی شامل بیست و يك فصل به شرح زیر می‌باشد:

۱- بیماریهای سر ۲- بیماریهای چشم

۳- بیماریهای گوش و بینی و دندانها ۴-
بیماریهای ریه ۵- بیماریهای مری و معده ۶-
در استفراغات، چاقی و لاغری ۷- بیماریهای

• رازی در آخر عمر نابینا شد، ولی معلوم نیست که نابینائی وی تا روز مرگش چند سال طول کشیده است.

پستان، قلب، کبد و طحال ۸- دردها و شکستگی‌ها ۹- بیماریهای رحم و بارداری ۱۰- بیماریهای کلیه و مجاری ادرار ۱۱- بیماریهای حاصله از کرمها، بواسیر، نقرس و واریس ۱۲- سرطان، ورمها، دملها، آماسهای بدن و پوست ۱۳- بیماریها و زخمهای داخل بدن و زخمهای آلات تناسلی و مقعد ۱۴- تبها، مدفوع و استفراغ ۱۵- تیفوئید، بیماریهای حاد و آب آوردن شکم ۱۶- تب ولرز، پیری و بیماریهای واگیردار ۱۷- آبله و سرخک ۱۸- بحران بیماریها ۱۹- ادرار، گریدگیها و سموم ۲۰- داروهای مفرد ۲۱- ادویه مفرد [مقصود از داروهای مفرد در طب قدیم جمیع مواد مأخوذه از حیوان و نبات و معدن بوده که در طبیعت وجود دارد، بدون آنکه با چیزی ترکیب و امتزاج و اختلاط یابد (حیوانی و نباتی و معدنی) و هر گاه داروهای مفرد را با یکدیگر مخلوط و مزوج و مرکب می‌نمودند، آنرا داروی مرکب می‌گفتند که از چند داروی مفرد ساخته و پرداخته می‌شده است. درمان با داروهای مفرد و مرکب را قرابادین یا اقرا با دین (علم تداوی =

(Therapeutics) می‌نامیدند.]

۲- کتاب طبی منصوری: در این کتاب جمیع مطالب طبی از دوران پزشکان یونانی و اسلامی تا زمان رازی آمده است. این کتاب بیشتر در مورد بیماریهای عمومی و جراحی، موادخوراکی و داروها و بهداشت است و مکرراً به زبان لاتین ترجمه و چاپ شده و در قرون وسطی از کتب درسی دانشکده‌های پزشکی اروپا بوده است.

۳- المرشد (الفصول فی الطب): این کتاب یکی از تألیفات معتبر رازی است و شامل بررسی ترکیبات بدن انسان، اثر داروها و غذاها، ترکیب داروها و بیماریها می‌باشد.

۴- الطب الملوکی: این کتاب يك دوره بیماری‌شناسی است و شرح بیماریها از سر تا پا را بیان می‌دارد.

۵- طب الفقراء: کتاب برای کسانی است که به طبیب دسترسی ندارند، و شامل توضیح امراض و ذکر علت آنها و درمان آن با داروهای موجود در هر مکان می‌باشد.

۶- کتاب آبله و سرخک: در باره ۲ بیماری آبله و سرخک نوشته شده و برای اولین بار در عالم پزشکی فرق بین دو بیماری آبله و سرخک را شرح داده است.

۷- سنگهای کلیه و مثانه: در این کتاب رازی علل، علائم، آثار، دوره بیماری و پیشگیری از سنگ کلیه و مثانه و درمان آنها را ذکر کرده است.

۸- اقرابادین: چنانکه از اسم کتاب بر می‌آید، این کتاب در اصول تداوی بوده و از

جمیع داروهای درمان‌کننده بیماریها بحث کرده است.

۹- دفع مضار الاغذیه: این کتاب در باب منافع غذاها و آشامیدنیها و دفع مضار آنهاست.

۱۰- ابدال الادویه: کتاب مختصری است که در آن رازی بدل و جانشین داروها را بیان داشته است.

۱۱- الادویه الموجودة لكل مكان: از عنوان این کتاب برمی‌آید که در باره داروهای موجود در کل مکانها بحث کرده است.

رازی کتابهای ارزشمند و فراوان دیگری در زمینه طب و داروشناسی و داروسازی برشته تحریر در آورده است. رازی تقریباً از سال ۲۹۰ هجری تا روز وفاتش در ری به درمان بیماران مشغول بود و بسیاری از آثار خود را در این شهر به رشته تحریر در آورده است. در آخر عمر رازی نابینا شد. ولی معلوم نیست، نابینایی رازی تا روز مرگش چند سال طول کشیده است.

مآخذ:

۱- نجم آبادی، دکتر محمود. محمد زکریای رازی، باختران، انتشارات دانشگاه رازی، ۱۳۵۶.

۲- محقق، مهدی. فیلسوف ری، تهران، نشر نی - چاپ سوم، ۱۳۶۸.

۳- ابوبکر محمد بن زکریای رازی، ترجمه، دکتر سید عبدالعلی علوی نائینی، بهداشت غذایی یا منافع الاغذیه تهران، شرکت تابان، چاپ اول، ۱۳۴۳.

4- Ring, M. E. D. D. S.; An Illustrated History. HARRY N. ABRAMS, INC, MOSBY company.